

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-111-120](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-111-120)

Катерина Крутій

*доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти
Вінницького державного педагогічного університету м. Вінниця, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5001-2331>*

Ірина Деснова

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти
Вінницького державного педагогічного університету м. Вінниця, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5130-079X>*

**ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПОЛЕ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ:
СУПРОВІД ТА ПІДТРИМКА**

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз сутності понять «супровід» та «підтримка». Схарактеризовано мету та функції супроводу та підтримки в освітньому процесі. Визначено їх взаємозв'язок та співвідношення. Виокремлено ключові характеристики дефініцій «супровід» та «підтримка». Запропоновано розглядати підтримку та супровід як взаємоперехідні парадигми педагогічної діяльності, які можуть бути необхідні одній і тій самій людині на різних етапах її життя.

Ключові слова: освітній процес, супровід, підтримка.

Kateryna Kruty

*professor, doctor of Pedagogical Sciences, professor Department of Preschool
Education, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-5001-2331>*

Iryna Desnova

*Associate Professor, candidate of Pedagogical Science, associate professor of the
department of Preschool Education
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Vinnytsia Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-5130-079X>*

**TERMINOLOGICAL FIELD OF THE EDUCATIONAL PROCESS:
SUPPORT AND FOLLOW UP**

Abstract. The article presents a comparative analysis of the essence of the concepts of «support» and «follow up». The purpose and functions of support and

follow up in the educational process are characterized. Their relationship and relationship are determined. The key characteristics of the definitions of «support» and «follow up» are highlighted. It is proposed to consider support and accompaniment as mutually transitional paradigms of pedagogical activity, which may be necessary for one and the same person at different stages of his life.

Key words: educational process, support, follow up.

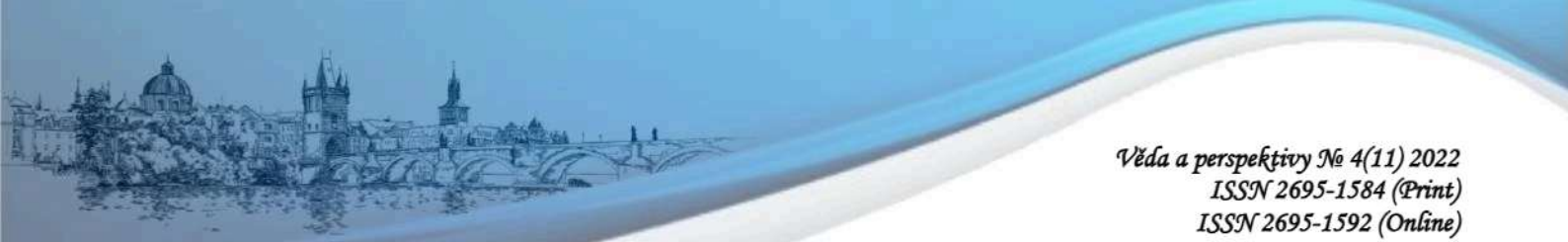
Постановка проблеми. Останнім часом в освітньому просторі процес супроводу або підтримки підростаючого покоління є досить актуальним, що зумовлено кардинальними перетвореннями у розвитку освіти України та новітніми тенденціями у загальносвітовому освітньому просторі. У системі освіти на різних рівнях набуває розповсюдження особлива культура взаємодії з вихованцями шляхом підтримки, що розглядається як особливий вид допомоги та забезпечує особистісний розвиток і виховання в умовах освітнього процесу, сприяє цілеспрямованому розкриттю здібностей людини, зростанню її професіоналізму, працездатності, збереженню здоров'я та життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Переорієнтація сучасної освіти з суб'єкт-об'єктного характеру взаємодії з дітьми на суб'єкт-суб'єктний дозволяє здійснити перехід від педагогіки формування до педагогіки збагачення можливостей вихованця, забезпечення умов для розвитку у нього суб'єктних якостей, властивостей, суб'єктної позиції у різних видах діяльності. У зв'язку з цим досить популярною стає парадигма підтримки або супроводу (В. Бондар, Д. Бренер, А. Іванов С. Вавіна, В. Засенко, Г. Мерсіянова, О. Таранченко та інші). Дитина, опиняючись під впливом факторів, що стримують та деформують її розвиток, потребує супроводу для їх подолання.

Отже поняття «супровід» та «підтримка» тісно пов'язані між собою. Важливо підкреслити, що на сьогоднішній день серед вчених-педагогів не склалося єдиного підходу щодо співвідношення цих понять: одні дослідники розглядають їх як синонімічні (В. Метелюк, В. Стрельцова та інші), інші знаходять між ними певні відмінності (О. Газман, А. Колупаєва, М. Мушкевич). Тому, на наш погляд, необхідно з'ясувати сутність цих понять та визначити їх взаємозв'язок та співвідношення.

Мета статті – здійснити порівняльний аналіз сутності понять «супровід» та «підтримка», визначивши їх взаємозв'язок та співвідношення.

Виклад основного матеріалу. Як у науковому колі (В. Басюк, П. Ельканова, Т. Єгорова, А. Єфімова,), так і серед фахівців-практиків, поняття «супровід» та «підтримка», часто-густо сприймаються та використовуються як тотожні. Це не дивно, тому що означені терміни містять у собі схожі характеристики, конкретизація яких може суттєво допомогти уникнути

привнесення до наукового простору нових понять, що не відповідають змісту. Переходячи до їх розгляду поняття «супровід», слід зазначити, що воно дуже часто використовується у науковій літературі філософського, соціального, педагогічного, психологічного та інклюзивного спрямування, проте на сьогодні дослідники не дійшли єдиної думки щодо єдиного визначення та сутності супроводу.

Поняття супровід у порівнянні з іншими науковими дефініціями педагогіки є досить молодим. Воно виникло з надр гуманістичної педагогіки та мало на меті створення необхідних умов для досягнення успіху всіма вихованцями. Думки стосовно ставлення до дитини як до особистості висловлювали такі вчені як С. Кібакін, І. Куліковська, О. Матвеева, О. Мачкаріна, Л. Мітіна та інші.

Дефініція «супровід» походить від дієслова «супроводжувати» – проводити, супроводжувати, йти разом з кимось, слідувати, тобто спільно проживати частину життєвого шляху, брати участь у житті іншої людини. Термінологічне поле поняття «супровід» є досить широким. Так, тлумачний словник української мови надає таке пояснення – рухатись разом, проводити когось, охороняючи, показувати шлях комусь (чомусь); поєднувати яку-небудь дію з іншою [11, с. 849]. Отже, «супровід» являє собою процес, що передбачає охорону, оберігання суб'єкта або узгодження якої-небудь дії з іншим.

Поняття «супровід» розглядається, досліджується у різних аспектах та використовується на двох рівнях. На рівні загального розуміння воно є циклічним безпосереднім і опосередкованим впливом людей один на одного в умовах соціуму з метою гармонізації відносин індивідів, що беруть участь у взаємодії між собою і з цим соціумом у певному просторі та в часі.

У процесі такої взаємодії здійснюється розвиток людини на її життєвому шляху. За своєю суттю супровід є функціональною координацією наслідків цих впливів і має спільною метою саме розвиток людини серед інших людей як безперервно уривчастий процес її якісних та кількісних змін, виникнення нових утворень, форм діяльності та життєдіяльності, соціальних взаємозв'язків тощо. Супровід може набувати різного характеру і у кожному даному випадку виявляються його специфічні риси. Тому у науковій літературі та практичній діяльності зустрічаються такі поняття, як «медичний супровід», «психолого-педагогічний супровід», «соціально-педагогічний супровід» тощо.

На рівні окремої людини одним із видів супроводу стає педагогічний супровід, який пов'язаний зі специфікою функцій педагогів, які оточують дитину. Ця специфіка полягає у педагогічному характері супроводу, метою якого стає цілеспрямоване формування особистості супроводжуваного, що здійснюється за допомогою спеціальних педагогічних систем [13].

У вітчизняній психолого-педагогічній літературі термін супровід вказує на те, що хтось знаходиться поряд із супроводжуваним. Наприклад, поруч із

дитиною перебувають батьки, які супроводжують її з народження у своїй родині, близькі родичі та друзі, супроводжують дитину по життєвому шляху як значні інші. На думку І. Семененко значні інші виконують спеціальні функції, перебуваючи поруч із особистістю. На думку суб'єкта, вони вносять свій внесок у розвиток дитини: у ставлення дитини до себе, інших і до світу загалом [9, с. 36]. Отже, супровід – це завжди процес взаємодії супроводжуючого та супроводжуваного. Тобто це не пасивний процес слідування за зростанням суб'єкта, а спільна з ним робота з вирішення проблем, що виникають.

Проблема супроводу знайшла відображення і в численних педагогічних дослідженнях (М. Бітянов, В. Горяніна, О. Єрьоменко, Т. Фурєєва, Т. Чуреков та інші). Так, О. Єрьоменко розглядає супровід у контексті педагогічної діяльності як процес зацікавленого спостереження, консультування, особистої участі, схвалення максимальної самостійності дитини у складній ситуації за мінімальної участі педагога [4, с. 97]. За визначенням М. Бітянової, супровід – це система професійної діяльності педагогічного співтовариства, що спрямована на створення психолого-педагогічних умов для успішного навчання та розвитку у ситуації взаємодії [1, с. 89].

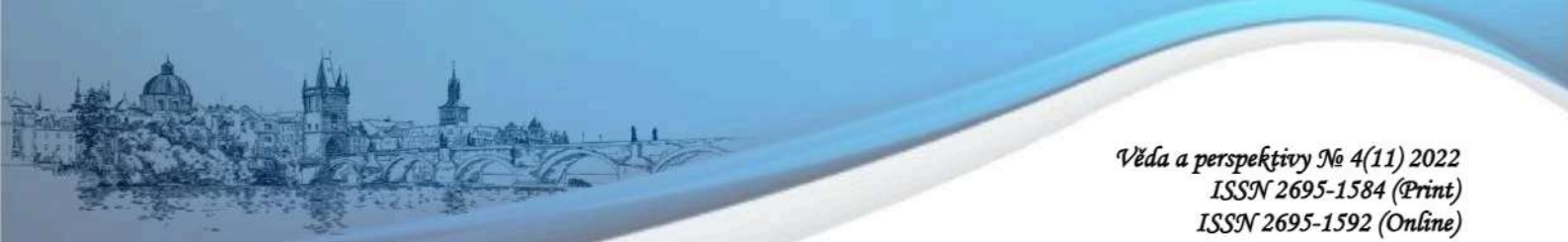
Супровід передбачає, що є дитина (людина), яка потрапила у важку життєву ситуацію, або нестійко адаптована у суспільстві, або яка звернулася за психологічною допомогою тому, що сама не може впоратися з проблемою. Супроводжуючий – це людина, фахівець, який знаходиться поруч з «іншим» до виникнення у супроводжуваного здатності самостійно долати труднощі, що виникли раніше. Супроводжуючий є супутником, який вказує шлях тому, хто потребує допомоги. Цей шлях вони проходять разом. Отже, супровід як діяльність передбачає зустріч людей, вступ у відносини, визначення спільного шляху, завершення обраного шляху та розставання.

На початку спільного шляху важливою функцією того, хто супроводжує іншого суб'єкта є захист людини від небезпек, що зустрічаються у житті та її підтримка. Поступово активність супроводжуючого та супроводжуваного змінюється, перший стає менш активним, другий посилює активність для подолання складних ситуацій життя.

Супровід передбачає наявність у супроводжуючого вміння бути поряд з іншим суб'єктом не керуючи ним, йти за ним та змінюватись разом із ним, сприяючи індивідуальному становленню та розвитку.

Теоретичний аналіз досліджень науковців у галузі корекційної педагогіки (Р. Попелюшко, В. Стельцова, та інші) свідчить, що під супроводом розуміється три напрямки роботи:

1. тривала індивідуальна робота з дитиною у період кризових станів, з метою корекції порушень особистості;

2. створення довірливих відносин між педагогом та дитиною, спрямованих на взаємодію та зміну ролевих позицій;

3. створення умов для корекції порушень [8, с. 111].

На думку А. Колупаєвої основна мета супроводжуючого – створити умови, у яких суб'єкт зможе «бути активним, розвиватися та особистісно зростати» поступово змінюючи свою внутрішню позицію, переходячи від супроводу зовні до самостійності у прийнятті рішень, від опори на іншого – до самостійності у власній діяльності та відповідальності [5, с. 76].

У наукових працях М. Мушкевич супровід розглядається як особлива практика пролонгованої допомоги людині у подоланні труднощів. Супровід передбачає створення довірливих відносин між супроводжуючим і супроводжувальним, а також умов переходу супроводжуваного від допомоги ззовні до самодопомоги [7, с. 291]. Спеціаліст супроводу створює умови та надає необхідну та достатню підтримку для використання ресурсів з умінням справлятися зі своїми життєвими труднощами.

У деяких бібліографічних джерелах (Н. Пряжников, С. Чистякова та інші) як функція супроводу розглядається діяльність спеціаліста з вирішення проблем суб'єкта, оберігати його від усіх можливих небезпек. Однак такі дії супроводжуючого суперечать сутності супроводу, оскільки позбавляють супроводжуваного суб'єкта права вибору, ініціативності та прагнення до самостійності. За визначенням Р. Попелюшко, супровід педагога, це процес взаємодії наступних функцій: функція наряду – супроводжувати разом з ким-небудь (супутник, охоронець, показчик шляху); функція взаємодії – супроводжувати, тобто наставляти, висловлювати власне ставлення до чогось, комусь; функція співучасті – брати одночасну участь у діяльності (музичний, жестовий та інший супровід); функція стимулювання – заохочувати, підбадьорювати; функція вдосконалення – покращувати, посилювати дію кого-небудь [8, с. 112].

Фахівці, які здійснюють супровід, мають створювати умови для надання пролонгованої допомоги. До таких умов можна віднести:

1. Взаємодія педагога та супроводжуваного повинна відбуватися у безпечному середовищі, що забезпечує зміни у позитивний бік.

2. Розширення соціального життєвого простору, що дозволяє робити кроки до соціалізації, що супроводжується.

3. Професіоналізм фахівців, які включають як особисті якості, і володіння техніками супроводу [15, с. 219].

Поняття супровід часто-густо застосовується до дітей, з особливостями розвитку має довготривалу дію від раннього дитинства до дорослого життя. До того ж під супровід підпадає не тільки дитина, яка його безпосередньо потребує, але й інші члени родини. Змістом наданого сім'ям супроводу може також бути

проведення заходів (як особистих так і загальних), отримання консультацій спеціалістів, участь у віртуальних групових зустрічах для батьків.

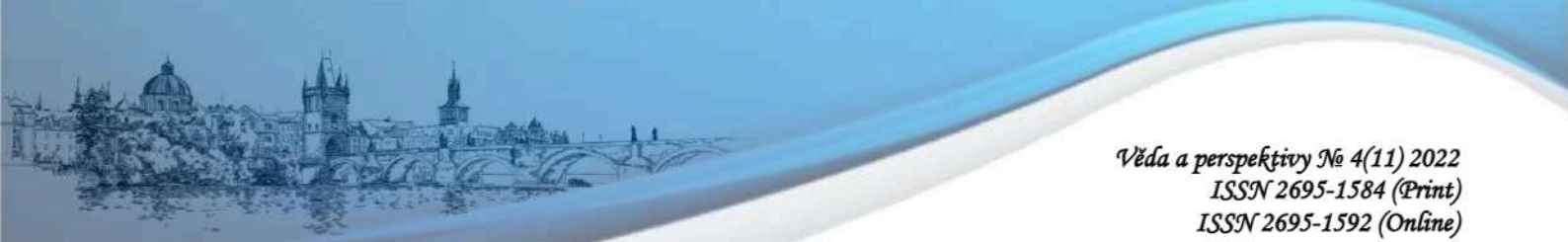
Супровід варіюється у залежності від віку дитини починаючи з дошкільного віку в умовах родини та звершується в умовах шкільного навчання або продовжує тривати до самотійного дорослого життя. Спеціалісти створюють соціальні групи у мережі Інтернет для надання можливості сім'ям, що мають дитину, яка потребує супроводу, для утворення нових знайомств та здобуття досвіду від інших сімей, які вже пройшли цей шлях.

Отже, теоретичний аналіз дослідження поняття «супровід» дозволяє виокремити ключові характеристики даної дефініції, а саме: супровід є пролонгованою діяльністю; супровід надається комплексно, командою підготовлених фахівців, які вивчають особливості та потреби конкретної сім'ї і діють на різних рівнях; особливості конкретної дитини визначають зміст і форми здійснення супроводу; в залежності від етапу супроводу рівень самотійності супроводжуваного поступово змінюється від несамотійного до повністю самотійного та відповідального. На наш погляд провідною діяльністю супроводжуючого є перебування поруч із суб'єктом, спонукання його до самотійності у виборі життєвого шляху, радіти його успіхам, надання впевненості у подоланні труднощів, що виникають.

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз понять «супровід» і «підтримка»

Критерії аналізу	Поняття «супровід»	Поняття «підтримка»
Визначення	Система професійної діяльності педагогічного співтовариства, що спрямована на створення психолого-педагогічних умов для успішного навчання та розвитку у ситуації взаємодії (М. Бітянова)	Процес спільного з дитиною визначення її власних інтересів, мети, можливостей та шляхів подолання перешкод (О. Газман)
Співвідношення понять	Має широке значення.	Має вузьке і конкретне значення, може бути частиною супроводу.
Підходи	Комплексний, особистісно-зорієнтований	Суб'єктний, Особистісно-зорієнтований.
Мета	Надання допомоги у подоланні труднощів та здобуття суб'єктом самотійності для подальшої успішної соціалізації.	Створення умов для особистісного самовизначення та самореалізації суб'єкта з опорою на його інтереси, можливості та природне прагнення до самотійності.

Завдання	Створити умови для подальшого самотійного життя.	Створення таких умов, за яких суб'єкт може усвідомити власні інтереси, мету, можливості та шляхи подолання перешкод.
Тривалість	Має пролонговану довготривалу дію.	Триває обмежений проміжок часу, до розв'язання конкретної ситуації.

Звернемося до аналізу поняття «підтримка». Згідно з «Тлумачним словником української мови», «підтримувати» означає «служити підпорою, підставкою, зміцненням; підпирати, не дати валитися і впасти, підтримувати у первинному вигляді». Отже, мається на увазі надання допомоги з підтримки сталого, стабільного стану чогось [11, с. 516].

Слід зазначити, що спочатку поняття «підтримка» зародилось у надрах гуманістичної педагогіки. «На думку О. Газмана, «підтримка» – це процес спільного з дитиною визначення її власних інтересів, мети, можливостей та шляхів подолання перешкод (проблем) [2, с. 49].

За даним визначенням «підтримка» у контексті здійснення педагогічної діяльності надає суб'єкту самотійності в аспекті прийняття рішення, що здійснюється дотично. Крім того, «створення умов» говорить про свободу вибору дитиною того чи іншого шляху вирішення проблеми. Під підтримкою педагога Н. Крилова розуміє діяльність фахівців освітньої установи, спрямовану на надання превентивної та оперативної допомоги дітям у вирішенні їх індивідуальних проблем, пов'язаних з фізичним та психічним здоров'ям, успішним просуванням у навчанні, ефективною діловою та міжособистісною комунікацією, життєвим самовизначенням.

Необхідно зазначити, що розмитість в інтерпретації визначення «підтримка» обумовлено її заміною в освітньому процесі дотичними поняттями, а саме: «допомога», «супровід», «сприяння» тощо.

На нашу думку, семантичний і педагогічний зміст поняття підтримки полягає у створенні умов для вихованця з метою його особистісного зростання з опорою на інтереси, можливості та природне прагнення до самотійності. Реалізація підтримки передбачає здійснення опори на сили та потенційні можливості дитини, віру педагогів у ці можливості. Завданням підтримки є створення таких умов, за яких суб'єкт може усвідомити власні інтереси, мету, можливості та шляхи подолання перешкод. Отже, реалізація окресленого завдання передбачає опору на наявні сили і потенційні можливості суб'єкта, а також віра в те, що вихованець здатен ними скористатися.

Підґрунтям концепції педагогічної підтримки є суб'єктний підхід, що передбачає налагодження, встановлення контакту та продуктивної комунікації на основі поваги та довіри. Педагог прагне зрозуміти дитину і допомогти їй розібратися у її внутрішньому світі, виявити потреби, здібності, інтереси, якими вона вже володіє. Як наслідок, усвідомлення дитиною власних повноважень мотивує визначення та вербалізацію мети свого розвитку. Отже, у рамках педагогіки підтримки мета освіти виявляється результатом спільних зусиль вихователя та вихованця, як того, хто навчає, так і того, хто навчається. Педагог і дитина стають рівноправними суб'єктами, співтворцями освітнього процесу, а відносини між ними набувають справді суб'єкт-суб'єктного характеру.

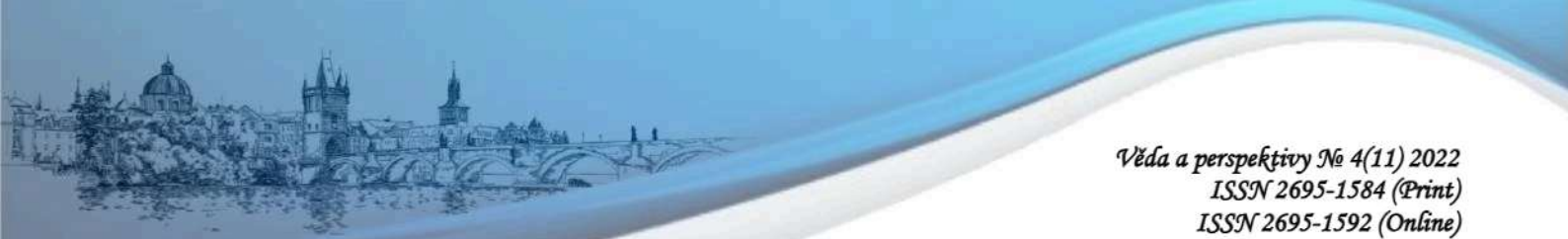
Підтримка педагога передбачає здійснення допомоги всім суб'єктам, незалежно від того, яка потреба є актуальною. Самостійність суб'єкта виявляється у тому, у якій мірі він скористається цією допомогою. На наш погляд, технологія підтримки спрямована на розв'язання типових для освітнього процесу проблем, що пов'язані із самореалізацією суб'єкта. Підтримка може бути надана тільки тоді, коли суб'єкт сам усвідомить для себе її необхідність. Отже підтримка являє собою процес створення умов (спільно із дитиною) для свідомого, самостійного розв'язання нею ситуації вибору. Вона застосовується та реалізується педагогами під час виникнення ситуації вибору. Педагогічна підтримка може виступати одним з етапів процесу супроводу суб'єкта у набутті ним самостійності.

Підтримка у педагогічній діяльності відрізняється від супроводу не так зменшенням ступеня втручання дорослої людини в процес індивідуальної освіти дитини, як зростанням уміння суб'єкта самостійно справлятися з труднощами. Роль педагога при цьому полягає у створенні для дитини емоційного фону впевненості в тому, що в разі потреби у нього завжди є людина, до якої вона зможе звернутися із запитанням.

Висновки. Отже, якщо педагогічна підтримка реалізується в більшості випадків ситуативно, то супровід передбачає заздалегідь сплановану діяльність, спрямовану на запобігання труднощам конкретного суб'єкта. Однак як підтримка, так і супровід можливо зреалізувати лише за наявності віри в сили та можливості супроводжуваного (підтримуваного). Обидва поняття не виключають, а доповнюють один одного, будучи необхідними ланками освітнього процесу. Підтримка та супровід можуть розглядатися як взаємоперехідні парадигми педагогічної діяльності, необхідні одній і тій самій людині на різних етапах її життя. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні змісту супроводу мовленнєвого розвитку дітей раннього віку.

Література:

1. Бітянова М. Р. Психолог у школі: зміст діяльності й технології. Київ: Главник, 2007. 160 с.

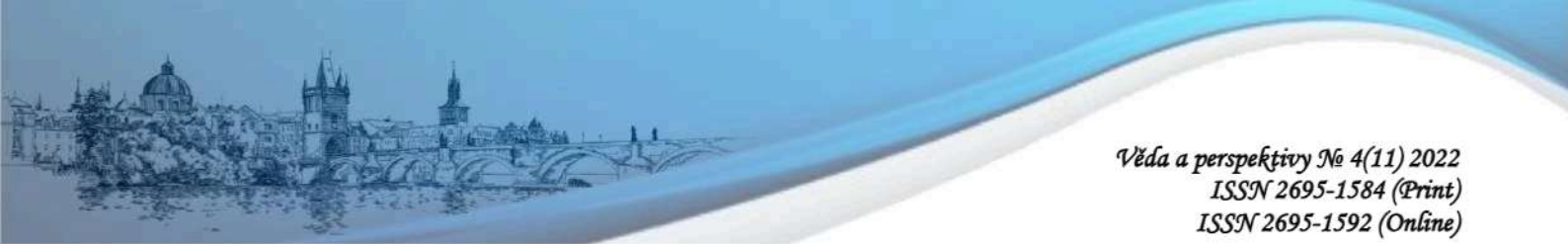

2. Газман О. С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века. *Классный руководитель*. 2000. № 3. С. 47-53.
3. Деснова І. С. Педагогічний супровід дітей раннього віку в період адаптації до умов дошкільного навчального закладу. *Инновационные технологии в образовании: материалы V международной научно-практической конференции*. Алушта. 2008. С. 89-93.
4. Єрьоменко О. А. Сутність педагогічного супроводу освітнього процесу. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2012. № 36. С. 96-100. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2012_36_19.
5. Колупаєва А. А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2007. 458 с.
6. Крылова Н. Б. Можно ли управлять педагогической поддержкой, а если можно, то как? // Народное образование. 2000. № 3. С. 32-41.
7. Мушкевич М. І. Поняття супроводу у сучасній психологічній науці Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ: 2011. Вип. 13. ч.1. С. 287-294.
8. Попелюшко Р. П. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами в інклюзивному навчанні. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету України*. 2014. Вип 1. 109-113.
9. Семененко І. Є. Аналіз теоретичних підходів до визначення поняття педагогічний супровід. *Педагогіка та психологія*. 2015. № 49. С. 34-43.
10. Соколова Г. Б. Проблема психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в наукових дослідженнях. *Вісник Одеського національного університету*. 2017. Вип. 4 (46). С. 52-59.
11. Стрельцова В. Ю. Соціально-педагогічний супровід процесу соціальної адаптації студентів творчих спеціальностей до умов культурно-освітнього середовища. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2008. № 3. С. 27-32.
12. Kuzenko P., Kuzenko O. and Matsuk L. (2021). Use of Arttherapy Techniques in Pedagogical Accompaniment of Children with Special Educational Needs . *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 8, 1 (Apr. 2021), 141-147. DOI:<https://doi.org/10.15330/jpnu.8.1.141-147>.
13. McGonigle-Chalmers, M., Slater, H., & Smith, A. (2014). Rethinking private speech in preschoolers: The effects of social presence. *Developmental Psychology*, 50(3), 829-836. <https://doi.org/10.1037/a0033909>
14. Sokolova, H. (2018). Features of psychological accompaniment for parents affecting children with Down's Syndrome. *Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools*, 27(3), 213-216. <https://doi.org/https://doi.org/10.33531/farplss.2018.3.26>

References:

1. Bityanova, M.R. (2007). *Psykholog u shkoli: zmist diyal'nosti y tekhnolohiyi* [Psychologist at school: the content of activities and technology]. Kyiv: Hlavnuk [in Ukrainian].
2. Hazman, O.S. (2000). Pedahohyka svobody: put' v humanystycheskuyu tsyvylyzatsyyu XXI veka [Pedagogy of freedom: the path to the humanistic civilization of the XXI century]. *Klassniy rukovodytel' – Classroom teacher*, 3, 47-53 [in Russian].
3. Desnova, I.S. (2008). Pedahohichnyy suprovod ditey rann'oho viku v period adaptatsiyi do umov doshkil'noho navchal'noho zakladu [Pedagogical support of young children during the period of adaptation to the conditions of the preschool educational institution]. *Ynnovatsyonnie tekhnolohyy v obrazovanny – Innovative technologies in education: Proceeding of the International Scientific and Practical Conference*. (Vols. 1), (pp. 89-93). Alushta: Crimean Humanities University [in Ukrainian].

4. Yer'omenko, O.A. (2012). Sutnist' pedahohichnoho suprovodu osvith'oho protsesu [The essence of pedagogical support of the educational process]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity – Problems of engineering and pedagogical education*, 36, 96-100 Retrived from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2012_36_19. [in Ukrainian].
5. Kolupayeva, A.A. (2007). *Dosvid realizatsiyi inklyuzyvnoyi osvity v krayinakh Yevropy. Pedahohichni osnovy intehruvannya shkolyariv z osoblyvostyamy psykhofizychnoho rozvytku v zahal'noosvitni navchal'ni zaklady: monohrafiya* [Experience in implementing inclusive education in European countries. Pedagogical bases of integration of schoolboys with features of psychophysical development in general educational institutions: monograph]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
6. Krylova, N.B. (2000). Mozhno ly upravlyat' pedahohycheskoy podderzhkoy, a esly mozhno, to kak? [Is it possible to manage pedagogical support, and if so, how?]. *Narodnoe obrazovanye – Public education*, 3, 32-41. [in Russian].
7. Mushkevych, M.I. (2011). Ponyattya suprovodu u suchasniy psykholohichniy nautsi [The concept of support in modern psychological science]. S.D. Maksymenka (Eds.), *Problemy zahal'noyi ta pedahohichnoyi psykholohiyi – Problems of general and pedagogical psychology: Collection of scientific works. (Vols. 13), (pp. 287-294)*. Kyiv: Institute Psychology of the Academy of Pedagogical Sciences [in Ukrainian].
8. Popelyushko, R.P. (2014). Psykholoho-pedahohichnyy suprovid ditey z osoblyvymy potrebamy v inklyuzyvnomu navchanni [Psychological and pedagogical support of children with special needs in inclusive education]. Khmel'nyts'koho instytutu sotsial'nykh tekhnolohiy – Khmelnytsky Institute of Social Technologies: Collection of scientific works. (Vols. 1), (pp. 109-113). Khmelnytsky: Institute of Social Technologies [in Ukrainian].
9. Semenenko, I.Y. (2015). Analiz teoretychnykh pidkhodiv do vyznachennya ponyattya pedahohichnyy suprovid [Analysis of theoretical approaches to defining the concept of pedagogical support]. *Pedahohika ta psykholohiya – Pedagogy and psychology*, 49, 34-43. [in Ukrainian].
10. Sokolova, H.B. (2017). Problema psykholoho-pedahohichnoho suprovodu ditey z osoblyvymy osvithnimy potrebamy v naukovykh doslidzhennyakh [The problem of psychological and pedagogical support of children with special educational needs in research]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Odessa National University: Collection of scientific works. (Vols. 1), (pp. 109-113)*. Odesa: Odessa National University [in Ukrainian].
11. Strel'tsova, V.Y. (2008). Sotsial'no-pedahohichnyy suprovid protsesu sotsial'noyi adaptatsiyi studentiv tvorchykh spetsial'nostey do umov kul'turno-osvith'oho seredovyscha [Socio-pedagogical support of the process of social adaptation of students of creative specialties to the conditions of cultural and educational environment]. *Sotsial'na pedahohika: teoriya ta praktyka – Social pedagogy: theory and practice*, 3, 27-32. [in Ukrainian].
12. Kuzenko, P., Kuzenko, O. & Matsuk, L. (2021). Use of Arttherapy Techniques in Pedagogical Accompaniment of Children with Special Educational Needs. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, 8 (1), 141-147 Retrived from DOI:<https://doi.org/10.15330/jpnu.8.1.141-147>.
13. McGonigle-Chalmers, M., Slater, H., & Smith, A. (2014). Rethinking private speech in preschoolers: The effects of social presence. *Developmental Psychology*, 50 (3), 829-836 Retrived from <https://doi.org/10.1037/a0033909>
14. Sokolova, H. (2018). Features of psychological accompaniment for parents affecting children with Down's Syndrome. *Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools*, 27 (3), 213-216 Retrived from <https://doi.org/https://doi.org/10.33531/farplss.2018.3.26>

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-121-127](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-121-127)

Ольга Матрос

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, м. Умань, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-6541-1941>*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА НЕПОВНОЛІТНІХ МАТЕРІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Анотація. У статті раннє материнство як соціальна проблема було досліджено у руслі конструктивістського підходу. Плідними були такі концепції: соціального контролю, соціальної взаємодії. Дані концепції є важливими у соціальній роботі з неповнолітніми матерями.

З'ясовано, що народжуваність дівчат віком до 18 років залишається стабільною та визначає динаміку демографічних показників більшості випадків, вагітність у неповнолітніх дівчат випадкова, незапланована. Незважаючи на те, що юні батьки, при вступі в шлюб і за досягнення віку шістнадцяти років мають усі права, передбачені Сімейним кодексом України, найчастіше вони не можуть у повному обсязі виконувати їх через соціальну незрілість та економічну залежність від своїх батьків та опікунів.

Визначено, що неповнолітнє материнство характеризується у суспільстві як відхилення від загальноприйнятих моральних норм. Дані стереотипи проектується і на ставленні до неповнолітніх матерів фахівців, які працюють із ними у соціальних установах. Матерям до вісімнадцяти років приписують статус «маленької мами», найчастіше асоціюючи це з чимось негативним (з тим, що дівчина народжує дитину «не вчасно», вона не в змозі впоратися з роллю материнства).

На основі авторського дослідження було виявлено, що соціальна робота в даний час здійснює функцію соціального контролю за поведінкою таких клієнтів; сприяє депроблематизації та деконструюванню раннього материнства.

Проаналізувавши зарубіжний та вітчизняний досвід соціальної роботи встановлено, що розроблені програми та проекти з надання адресної допомоги неповнолітнім матерям реалізуються на основі державних, приватних, некомерційних, конфесійних організацій. Доцільно адаптувати та застосувати набутий практичний досвід соціальної роботи з даними клієнтами в Україні.

Ключові слова: неповнолітні матері, відповідальність, раннє материнство, сім'я, обов'язки, соціальна робота, соціальний супровід неповнолітніх матерів, соціальні служби.